

Ірина Кременовська

директорка ат Центр економіко-правових досліджень

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник; головна редакторка загальнодержавного бюлетеня "ГОВОРИ!"

Завершив свій земний шлях академік Валентин Карлович Мамутов

Для всіх рідних і друзів, для учнів і колег сьогоднішня велика втрата не піддається сприйняттю. На 91 році життя пішов від нас **Валентин Карлович Мамутов** – видатний учений, шанований керівник і талановитий організатор.

Але світла і добра пам'ять про нього вічно житиме в досягненнях цієї непересічної особистості, яка для численних послідовників стала зразком блискучої працездатності та активної життєвої позиції.

Переконливо підтверджуючи одну з найголовніших істин, – тільки наполегливою працею можливо змінити світ на краще, – життєвий шлях Валентина Карловича є прикладом для наслідування для молодого покоління вчених і практиків.

Валентин Карлович Мамутов народився 30 січня 1928 року в Одесі. Після закінчення в 1949 р Свердловського юридичного інституту почав свою професійну діяльність у Державному арбітражі при виконкомі Свердловської обласної ради.

За шість років роботи на цій ділянці Валентин Карлович всебічно використав можливість поглибити знання в законодавстві, коли щодня на безлічі практичних прикладів вивчав характер господарських спорів, вникаючи в суть причин, які їх викликають – передусім, економічних, організаційних і юридичних. За цей час йому довелося розглянути не менше **десяти тисяч спорів** між підприємствами, будівельними та іншими організаціями. Досвід роботи, отриманий у Держарбітражі, визначив і сферу наукових інтересів майбутнього вченого – рішення правових проблем економіки. Свою першу наукову статтю Валентин Карлович опублікував у 1954 р. в журналі «Радянська держава і право», а вже за два роки успішно захистив

дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, після чого він надовго пов'язав свій життєвий шлях з Донецьким краєм.

Валентин Карлович Мамутов очолював юридичні відділи Міністерства будівництва підприємств вугільної промисловості УРСР (1956 – 1957 рр.), Донецької Ради народного господарства (1957 – 1965 рр.), Міністерства вугільної промисловості УРСР (1965 – 1966 рр.). Під його керівництвом протягом 1958 – 1965 рр. працювала правова секція техніко-економічної ради Донецької Ради народного господарства, в діяльності якої брали участь не тільки працівники промисловості і будівництва Донбасу, а й відомі юристи з Києва, Харкова, Дніпра. Поглиблений розвиток досліджень у цій сфері і підготовка кваліфікованих кадрів зробили Донецьк місцем постійного проведення науково-практичних конференцій і семінарів з проблем правового регулювання господарської діяльності. Саме правова секція Раднаргоспу поклала початок формуванню **донецької школи господарського права та Донецького економіко-правового науково-навчального центру**, яким згодом належало відіграти ключову роль у розвитку юридичної науки та освіти.

Понад 10 років було присвячено дослідженню проблем поліпшення **відносин підприємств з вищими господарськими органами управління, правового регулювання «горизонтальних» і «вертикальних» відносин, реалізації норм права** – його результати Валентин Карлович узагальнив у своїй докторській дисертації, яку захистив у 1965 р.

Всі ці роки Валентин Карлович поєднував практичну роботу з науковою. Від 1966 р. він працював заступником керівника і завідувачем економіко-правового сектора Донецького відділення Інституту економіки АН УРСР, а також директором Громадського інституту економіко-соціологічних досліджень Донецької обласної ради профспілок. У 1969 р. став заступником директора з наукової роботи та завідувачем відділу економіко-правових проблем Інституту економіки промисловості АН УРСР, створеного на базі відділення Інституту економіки. В цілому, внесок Валентина Карловича Мамутова у справу організації роботи цього інституту в регіоні, де на той час працювали тільки один доктор економічних і один доктор юридичних наук, важко переоцінити.

У 1972 р. вченого обирають членом-кореспондентом, а в 1988 р. – дійсним членом Академії наук УРСР. У січні 1992 р., згідно з постановою Президії АН УРСР, він організовує і очолює Інститут економіко-правових досліджень. Тут починає функціонувати аспірантура і докторантура, спеціалізована вчена рада із захисту кандидатських і докторських дисертацій з юридичних та економічних наук.

Наукові дослідження Валентина Карловича Мамутова складають принципово новий, міждисциплінарний напрям у сучасному суспільствознавстві, розвинений на основі теорії господарського права. Розроблені ним теоретико-прикладні положення стали свого роду фундаментом для становлення й розвитку вчення про правову роботу в народному господарстві. Крім того, введення у вищих навчальних закладах окремої – господарсько-правової спеціалізації, стало можливим завдяки ініціативі Валентина Карловича. На сьогоднішній день саме теорія господарського права допомагає вирішувати проблеми правового забезпечення змішаної економіки, її державного регулювання, регіонального управління, вдосконалення господарського законодавства і практики його застосування, а такі категорії, як «економіко-правові проблеми», «економіко-правовий підхід» увійшли у науковий обіг і широко використовуються в літературі.

Сферу наукових інтересів Валентина Карловича становили різнобічні й багатогранні **питання правового регулювання економіки та господарських відносин** – цьому присвячені кілька окремих циклів досліджень, результати яких протягом багатьох років залишаються широко затребуваними практикою. Серед таких розробок істотне значення мають дослідження, спрямовані на пошук важелів посилення зацікавленості господарських органів і трудових колективів у підвищенні ефективності виробництва.

Валентину Карловичу належить і низка робіт, які стосуються проблем регіонального управління, правових питань технічного прогресу, правового забезпечення автоматизованих систем управління, впровадження передового досвіду, планування, участі трудових колективів в управлінні виробництвом, оренди в сільському господарстві, рекреаційного забезпечення промисловості.

При цьому для вченого пріоритетним напрямком залишається вироблення шляхів **вирішення правових проблем у господарській діяльності**, оскільки необхідність поставити правову науку на службу господарського будівництва продиктована реаліями сучасного етапу розвитку економіки. Господарсько-правовий підхід вже виправдав своє призначення – розкрити, вивчити і, певною мірою, вирішити проблему прав підприємств. У межах так званого цивілістичного підходу, який раніше домінував в юридичній науці, цій проблемі не приділялося належної уваги, тому надзвичайно актуальним завданням стала розробка питання про правовідносини підприємств з органами господарського управління, про обов'язки і відповідальність вищих органів перед підприємствами, про захист інтересів підприємств від свавілля цих органів і ряд інших актуальних проблем.

Надалі, переконливим підтвердженням ролі господарського права як самостійної галузі знань стало його включення до переліку наукових юридичних дисциплін і активізація підготовки науково-педагогічних кадрів за цією спеціальністю. **Дослідження «на стику» економічної та юридичної наук** сприяли їх взаємопроникненню та взаємозбагаченню. На основі господарського права сформувалися нові наукові та навчальні дисципліни – правова робота в народному господарстві і арбітраж (**господарсько-процесуальне право**). Було видано низку підручників з господарського права та арбітражного процесу, розпочалася підготовка юристів для роботи в народному господарстві.

Отримавши заслужене визнання, господарське законодавство стало однією з провідних галузей, і в справі його систематизації істотний внесок був зроблений Валентином Карловичем Мамаутовим. За дорученням Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України в 1991 – 2002 рр. **під його керівництвом було підготовлено проект Господарського кодексу України**, який було ухвалено у 2003 р. Введення в дію ГК України стало потужним імпульсом для подальших прогресивних перетворень у сфері правового регулювання економіки. Після реформ судової системи статус органів державного арбітражу, де свого часу вчений розпочинав свій трудовий шлях, якісно змінився під час перетворень на арбітражні, а згодом – на господарські суди. Валентин Карлович брав активну участь і в підготовці відповідних посібників, у яких вперше була здійснена оригінальна систематизація різномірних нормативно-правових актів, що регулюють господарські права підприємств і міністерств.

Наприкінці 90-х рр. Валентин Карлович Мамаутов зосереджує увагу на проблемах **детінізації і декриміналізації економіки**. Як показала практика,

кримінально-правові методи й заходи реагування, що застосовуються силовими структурами в боротьбі з тінювиками, на жаль, не дають ефективних результатів. У зв'язку із цим Валентин Карлович неодноразово висував пропозиції про необхідність запровадження нових підходів до протидії тінізації та криміналізації економіки: зокрема, ним були обгрунтовані способи застосування економіко-правових важелів, а також ведення такої законодавчої та господарської політики, яка виключала б можливість формування і розростання тінювих підприємств.

Вагомий внесок зробив учений і в науковому обгрунтуванні **перспектив створення вільних (спеціальних) економічних зон (ВЕЗ), а також мережі територій пріоритетного розвитку (ТПР)** на Донбасі. У 1997 – 1998 рр. Валентин Карлович працював у складі робочої групи Кабінету Міністрів України щодо створення ВЕЗ і ТПР, де брав участь у підготовці відповідних нормативно-правових актів. Згодом учений був включений до складу Ради зі спеціальних економічних зон і зон зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності в Донецькій області. У свою чергу, створення ВЕЗ і ТПР сприяло поживавленню економічних процесів.

Валентин Карлович – автор понад 650 наукових праць, а також визнаний **засновник Донецької школи господарського права**, яка утверджує нерозривний зв'язок юридичних досліджень з господарською практикою. Одним з найбільш цінних його досягнень, яке по праву може вважатися зразком для інших керівників, є ефективна організація наукового процесу, стимулювання наукових досліджень і системи підготовки наукових кадрів. Під керівництвом Валентина Карловича були захищені понад 50 кандидатських і докторських дисертацій.

Сприяння зростанню рівня правової культури, підвищення престижу юридичної служби в народному господарстві – на виконання цих масштабних завдань орієнтована не тільки науково-організаційна, а й громадська діяльність Валентина Карловича Мамутова. У 1992 – 1993 рр. він входив до складу Соціально-економічної ради при Президентові України та Комісії Кабінету Міністрів України з питань економічної реформи. Надалі він **став арбітром Міжнародного комерційного арбітражного суду**, членом Координаційного комітету з питань здійснення ринкових реформ і подолання економічної кризи; очолював Координаційне бюро з господарського права Академії правових наук України, був членом Президії товариства «Знання» України, ради Союзу юристів України, бюро Відділення економіки НАН України, Конституційної Асамблеї України, заступником голови Донецького наукового центру НАН України, почесним професором Ужгородського національного університету, входив до Наглядової ради Київського національного економічного університету, а також до складу редколегій багатьох наукових журналів.

Високі наукові результати і плідна науково-організаторська діяльність академіка Валентина Карловича Мамутова відзначені високими державними нагородами СРСР і України: орденом Дружби народів, медаллю «За доблесну працю», орденом князя Ярослава Мудрого V, IV і III ступенів, Почесними грамотами Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, Почесним знаком Міністерства вугільної промисловості України «Шахтарська слава», Державною премією за наукові праці в області регіональних досліджень. У 2002 р Донецька міська рада присвоїла вченому звання «Почесний громадянин міста Донецька», а в 2008 році він був удостоєний звання «Почесний громадянин Донецької області».

Мудрий, далекоглядний наставник, невтомний, самовідданий трудівник, уважний і справедливий керівник – таким знали його колеги.

Колектив **Центру економіко-правових досліджень** і редакційна колегія нашого видання висловлюють співчуття рідним і близьким Валентина Карловича.

...Всі ми знаємо, що людина не відходить у вічність, допоки живе пам'ять про неї та триває її справа – в учнях, наступниках, колегах і всіх тих, хто в цей скорботний день з безмежною вдячністю згадують Валентина Карловича й ті добрі часи, коли він був з нами.